

MATN USTIDA ISHLASH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH ORQALI ONAT TILI DARSLARIDA O'QUVCHILAR SAVODXONLIGINI YANADA RIVOJLANTIRISH

Yo'ldasheva Dilnozaxon

O'zbekiston tuman 2-son kasb-hunar maktabi

ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada ona tili darslari davomida matnlar ustida ko'proq ishlash, ularni tahlil qilish va bu orqali o'quvchilar fikrlashi, savodxonlik darajasini yanada rivojlantirish xususidagi fikrlar keltirilgan

Kalit so'zlar: matn, til, savod, yosh xususiyati, nutq, emotsiya, gap tarkibi, matn tarkibi, tahlil.

Аннотация: В этой статье представлены идеи, касающиеся того, как больше работать с текстами во время уроков родного языка, анализировать их и тем самым развивать мышление учащихся, уровень грамотности

Ключевые слова: текст, язык, грамотность, возрастная характеристика, речь, эмоции, структура предложения, содержание текста, анализ.

Annotation: this article presents ideas on how to work more on texts during native language lessons, analyze them and, through it, develop students ' thinking, literacy levels further

Keywords: text, language, basket, age feature, speech, emotion, sentence structure, text composition, analysis.

KIRISH

Har bir millatning jahon sivilizatsiyasida egallagan o'rnini uning ma'naviyati, tarixi, ona tili bilan o'lchanadi. Turkiy tilni ilk bor ilmiy asosda tadqiq etgan buyuk alloma Mahmud Qoshg'ariy bejizga "Erdam boshi tildur", ya'ni "Barcha ezguliklar tildan boshlanur" deya talqin etmagan. Shunday ekan, har bir yurtdoshimiz o'zbek tili

taraqqiyotiga hurmat ko'rsatishi, uni avaylab asrashi, asrlar davomida sayqallanib kelgan boy merosidan xabardor bo'lishi shart. Ayniqsa, mustaqillik tufayli tilimizga davlat tili maqomi berilgan jarayonda bu har bir fuqaroning burchi ekaligini ta'kidlash o'rinli.

ASOSIY QISM

Ona tili ta'limida matn yaratish va matn ustida ishlash usullari bag'oyat xilma – xil.

1. Berilgan matndan o'rganiladigan mavzuga oid so'zlarni ajratish, ularni so'z turkumlari bo'yicha guruhlash, so'z yasovchi, so'z o'zgartiruvchi, shakl yasovchi qo'shimchalarni guruhlash.

2. Matndagi sodda gaplardan qo'shma gaplar hosil qilish, qo'shma gaplarni soddalashtirish.

3. Ajratilgan sodda qo'shma gaplarni sintaktik tahlil qilish.

4. She'riy yo'l bilan yozilgan asarlarni nasriy yo'l bilan gapirib berish.

5. Matndagi qo'shma gaplarni ajratish, turlarini aniqlash.

O'quvchilarda matn ustida mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantirish uchun o'qituvchi tomonidan tavsiya qilinadigan tayyor matnlar 5 – 9 sinflar uchun ona tili o'quv dasturi talabi asosida tanlanadi. Matnning turini aniqlash, qaysi uslubga xosligini aniqlash, matndagi tinish belgilarini to'g'ri va o'rinli qo'llash ko'nikmalari shakllantiriladi.

Matnni kengaytirish – bu matnga epigraf tanlash, maqol, hikmatli so'zlar, iboralar tasviriy ifoda bilan boyitish, ilmiy matnni badiiy matnga aylantirish aniqlovchi, to'ldiruvchi, hol, ega kesimlardan samarali foydalanish kerak; (So'z va gap kengaytiruvchilar)

Matnni ixchamlash – bunda matn mazmunini o'zgartirmagan holda, matnni takrordan tozalash, xatolarni bartaraf etish matn mazmuniga mos kelmaydigan kiritmalardan voz kechish, ularni kamaytirish, abzaslarni birlashtirish kerak.

Matnni davom ettirish – kirish qismi berilgan matnni davom ettiriladi.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilar matn ustida ishlash va matn yaratish jarayonining o'zaro aloqadorlikka erishish, gazeta, jurnal, badiiy va ilmiy adabiyot manbalari, kompyuter, internet tizimi, saqlanayotgan axborotlar mavzuga oid ma'lumotlaridan foydalanishga odatlantirish kerak. Matnni imloviy, uslubiy nuqsonlarini topish, ularni mustaqil bartaraf etishni o'rganish kerak.

O'quvchilarning nutq madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish umumta'lim maktablari ona tili darslarining asosiy maqsadlaridan biri hisoblanadi. Ushbu maqsad sari eltadigan usullar sirasiga badiiy asarlardan olingan ayrim gaplar, kichik parchalar ustida olib boriladigan ishlar ham kiradi. Bunday misollar bilan ishlash metodikasi esa qator o'ziga xosliklarga ega. Bu o'ziga xoslik bir jihatdan ularni idrok etish bilan bog'liq. Ona tili darslarida o'quvchilarning badiiy asarni badiiy idrok etish, shu orqali olam haqida, voqea-hodisalar to'g'risida obrazli fikr yuritish ko'nikmalari badiiy asarlardan keltirilgan illustrativ materiallar asosida muvaffaqiyatliroq shakllantirilishi mumkin.

Umuman, matn ustida ishlash o'rta maktablarda keng yo'lga qo'yilgan bo'lib, ulardan samarali foydalanish o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqlarining ravon bo'lishlarini ta'minlaydi. O'quvchilarni mustaqil fikrlashga va o'z fikr mahsulini og'zaki va yozma shakllarda to'g'ri va ravon bayon qila olishga o'rgatish ona tili o'qituvchilari oldida turgan eng dolzarb masaladir. Demak, bu kabi ma'suliyatli ishlarni amalga oshirish maqsadida DTS va darsliklarda bir qancha talablar va topshiriqlar berilgan. Har bir sinfda o'quvchilarning yosh xususiyatlaridan kelib chiqib talablar belgilab qo'yilgan. Jumladan, V sinf ona tili darsligida ham gap tuzishga o'rgatishga bag'ishlangan topshiriqlarni quyidagi guruhlarga ajratish mumkin.

- berilgan so'z, tayanch tushuncha, so'z birikmasi, tasviriy ifoda va iboralardan foydalanib gap tuzish.

- berilgan andozaga qarab gap tuzish;

- berilgan mavzuli rasmlar asosida gap tuzish;

- o'qituvchi tomonidan yoki darslikda tavsiya qilingan mavzuga doir gap tuzish kabi. Ona tilining izchil kursini o'rganish jarayonida gap ustida ishlash va gap tuzish berilgan barcha mashg'ulotlarni tarkibiy qismini tashkil etadi.

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash lozimki, Til millat ruhining ko'zguvidir. Tilda millatning bor-yo'g'i, o'y-fikri, dunyoqarashi, orzu-umidlari, Vatani, his-tuyg'ulari aks etadi. Tildagi har bir so'z, uning har bir shakli inson tafakkuri va tuyg'usining natijasi bo'lib, uning yordamida bu tafakkur va tuyg'ular orqali Vatan va xalq tarixi ifodalanadi. Ona tiliga hurmat va uning bebaho so'z xazinasidan o'rinli foydalanish, ravshan va ta'sirchan so'zlab yoza olish, nutqiy savodxonlikka erishish shu til vakili bo'lgan har bir shaxsning burchidir. Dunyoga kelgan har bir bola haqiqiy inson bo'lib yetishishi uchun juda ko'p narsalarni bilishi kerak. U o'ziga kerakli bilimni ko'rib, eshitib va o'qib o'rganadi. Eshitib va o'qib o'rganish til vositasida amalga oshadi va uning imkoniyati cheksizdir. Agar til bo'lmay, har bir kishining tirikligi uning o'z tajribasiga asoslangan bo'lsa edi, inson shu kungacha hayvon qanday yashasa, shunday yashagan va bugungi moddiy, ma'naviy taraqqiyotga erishmagan bo'lardi. birinchi Prezidentimiz Islom Karimov an'anaviy ta'lim tizimi haqida to'xtalar ekan, "Maktablarimizda bolalar mustaqil fikrlashga o'rgatilmaslighi, ta'lim jarayonida o'quvchi passiv tinglovchi, o'qituvchi faol ishlovchi, hukmron ekanligini" – qattiq tanqid ostiga oldi. Umumiy o'rta ta'lim bitiruvchilarining erkin fikrlashi, mustaqil matn yaratish malakalari sifati va darajasi ona tilidan DTSlari talabiga javob beradimi? Bu borada ilg'or pedagogik texnologiyalaridan foydalanish qanday?" degan savollari bugun yangi ta'lim dasturlari asosida o'z yechimini yopmoqda. Mustaqil yaratilgan matn – o'quvchining imlo savodxonligi ijodiy tafakkuri, so'z boyligini, nutqiy salohiyatini, qolaversa, o'quvchi mahoratini namoyish etuvchi – ko'zgudir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. I.A.Karimov: “Ta’lim tizimini rivojlantirish” nutqidan. Toshkent – 2007.
2. Rajapova Kumush. O’quvchilarni matn ustida ishlash va gap tuzishga o’rgatish. QQDU “O’zbek filologiyasi” kafedrası o’qituvchisi.
3. Ziyodova T.U. “Matn yaratish texnologiyasi”. Toshkent – 2007. Fan nashriyoti.
4. M.Qurbonov: R.Sayfullayeva: “O’zbek tili struktual sintaksisi”. Toshkent – 2004.
5. https://uza.uz/oz/posts/til-millat-kozgusi_312480